

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник Національної академії сухопутних
військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

полковник

Роман КАЧУР

15.

2025 року

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації
Мазуріна Олексія Володимировича

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача)

Історичний досвід використання збройних сил провідних країн у
нейтралізації загроз внутрішній безпеці держави (друга половина XX – початок
XXI ст.)

Тема дисертації затверджена вченою радою Національної академії
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного від “27” жовтня 2021
року, протокол № 9.

Зміни до теми затверджено вченою радою Національної академії
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного від “24” липня 2024
року, протокол № 22.

Витяг

з протоколу №10 засідання кафедри гуманітарних наук Інституту
психологічної підтримки персоналу від “27” березня 2025 року

Присутні на засіданні 24 чол., у тому числі докторів наук 4 та кандидатів
наук (докторів філософії) – 14, з них за спеціальністю поданої на розгляд
дисертації 3 доктори наук, 8 кандидатів наук (докторів філософії).

Слухали:

Доповідь ад'юнкта (здобувача) Мазуріна О.В.

(прізвище, ініціали)

про результати виконання дисертаційної роботи “Історичний досвід
використання збройних сил провідних країн у нейтралізації загроз внутрішній
безпеці держави (друга половина XX – початок XXI ст.)”

(тема дисертації)

подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032.

(шифр)

В обговоренні дисертації взяли участь:

1. Доктор наук з державного управління, кандидат історичних наук
професор А.О. Каляєв;
2. Доктор історичних наук, професор В.С. Виздрик;
3. Доктор історичних наук, професор А.І. Харук;
4. Доктор історичних наук, професор Л.М. Куцька;
5. Кандидат історичних наук, доцент Л.В. Скорич;
6. Кандидат історичних наук, доцент Л.П. Кривизюк;
7. Кандидат історичних наук Н.П. Кравець;

8. Кандидат історичних наук, доцент Л.В. Трофимович;

9. Кандидат історичних наук, доцент П.В. Когут;

Серед виступаючих дали позитивний відгук про дисертацію 9 осіб, негативних відгуків не було.

У результаті експертизи дисертації Мазуріна О.В. та повноти публікацій основних наукових результатів

ВИЗНАЧЕНО:

1. Дисертація Подана на здобуття ступеня доктора філософії за своїм обсягом, структурою та змістом, відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного зі спеціальності 032 «Історія і археологія».

2. Наукове завдання визначено відповідно до:

Концепції воєнної історії України;

основних положень Доктрини з воєнно-історичної роботи у Збройних Силах України;

основних напрямів наукових досліджень закріплених за Національною академією сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного наказом Міністерства оборони України від 15.02.2019 № 65 “Про розподіл основних напрямків наукових досліджень між науковими установами, вищими військовими навчальними закладами, військовими навчальними підрозділами закладів вищої освіти Міністерства оборони України та Збройних Сил України”;

єдиного переліку (каталогу) спроможностей Міністерства оборони України, Збройних Сил України та інших складових Сил оборони затвердженого міністром оборони України від 31.12.2021 року (спроможність FDR – 1.6.2);

плану наукової та науково-технічної діяльності Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного;

напрямку наукової та науково-технічної діяльності кафедри гуманітарних наук Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного «дослідження теорії і практики зміцнення воєнно-політичних, воєнно-стратегічних та економічних основ безпеки України».

У межах виконання НДР за шифром «Суспільство» (номер державної реєстрації 0123U102207). Автор підготував розділ «Роль збройних сил у вирішенні питань державної безпеки у країнах, що стали ареною військових конфліктів у кінці XX - поч. XXI ст.».

3. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Усі наукові результати, положення, висновки та рекомендації, сформульовані автором, є власним науковим доробком. Внесок здобувача в одноосібних наукових працях – 100%, опублікованих у співавторстві, від загального змісту становить — від 50 до 70 %

4. В результаті виконання роботи вирішено наукове завдання, яке полягало у теоретичному осмисленні та узагальненні історичного досвіду використання національних збройних сил провідними державами світу для нейтралізації внутрішньодержавних загроз періоду другої половини XX – початку XXI ст. та наданні практичних рекомендацій щодо можливого використання Збройних Сил України для нейтралізації актуальних внутрішніх загроз національній безпеці.

5. Ступінь достовірності та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

У результаті проведення дослідження достовірно та науково обґрунтовано виконано наступні завдання:

- з'ясовано стан джерельної бази та розкрито історіографію проблеми дослідження, визначено методологію дослідження.

- виявлено специфіку досвіду застосування збройних сил США у вирішенні внутрішніх проблем держави в умовах біполярного світу. Визначено, що збройні сили США залучалися до реагування на масові заворушення, расові конфлікти, антивоєнні протести у межах жорсткого цивільного контролю та з дотриманням суворих правових обмежень. Цей процес супроводжувався удосконаленням правової бази, розробкою процедур обмеження військової сили, а також збереженням ефективного парламентського нагляду та громадського контролю. Особливість моделі США полягає у трансформації армії у багатоцільовий механізм підтримки цивільної влади в умовах нових викликів – штучних міграційних криз, діяльності транснаціональної організованої злочинності, масштабних страйків.

- визначено особливості застосування збройних сил Великої Британії у операціях з підтримання внутрішньої безпеки країни. Окреслено принципове обмеження повноважень армії у мирний час. Армія виконувала допоміжні правоохоронні функції під час національних страйків, а сили SAS залучалися вибірково до протидії терористичним загрозам. Продемонстровано, що конфлікт у Північній Ірландії став винятковим прикладом тривалого військового втручання, що підкреслив критичну важливість міжвідомчої координації та гнучкої адаптації армії до виконання стабілізаційних завдань без перетворення її на репресивний механізм.

- розкрито репресивно-каральну сутність радянської армії в системі тоталітарного та авторитарного політичного режиму СРСР, яка, всупереч закону та догмам офіційної ідеології, полягала у використанні збройних сил для придушення економічних страйків, громадянських протестів, національних рухів і міжетнічних конфліктів, що підривало легітимність армії як оборонного інституту та сприяло її деградації наприкінці існування радянської держави.

- визначено передумови, основні чинники та особливості залучення збройних сил демократичних країн для виконання внутрішніх безпекових завдань в умовах посилення міжнародного тероризму. Після 11 вересня 2001 року зростання масштабів і непередбачуваності терористичних атак, обмеженість спроможностей цивільних структур, потреба у швидкому реагуванні спричинила розширення функціонального профілю армій провідних країн, нормалізацію їх участі у внутрішньодержавному безпековому секторі.

- обґрунтовано кореляцію між рівнем застосування збройних сил держав у внутрішньодержавних конфліктах та характером загроз національній безпеці. У контексті зростання неконвенційних загроз, таких як масова міграція, демократичні держави все активніше залучають збройні сили до внутрішніх завдань у межах чітко визначених правових механізмів, зокрема за процедурами «Military Aid to the Civil Authorities», водночас демонструючи зваженість щодо виконання ними суто поліцейських функцій враховуючи зростаючу політичну чутливість суспільства до мілітаризації сфери внутрішньої безпеки.

- визначено передумови використання ЗС України з урахуванням вимог демократичних стандартів застосування збройних сил для вирішення завдань внутрішньої безпеки в умовах гібридних та воєнних загроз. Історичний досвід України засвідчив хибність практики відмови від залучення армії до нейтралізації внутрішніх загроз. Гібридна агресія РФ у 2014 році засвідчила, ЗСУ мають бути готовими виконувати силові завдання всередині країни. Практики демократичних країн та євроатлантичні стандарти вимагають визначення чіткої правової межі між обороною та внутрішнім порядком, щоб уникнути мілітаризації політики, забезпечити інтереси та безпеку громадян.

6. Ступінь новизни одержаних результатів. В результаті виконання дослідження

Уперше: на основі аналізу конкретних історичних подій висвітлено процес трансформації використання національних збройних сил провідними країнами світу у нейтралізації загроз внутрішній безпеці та визначена сутність моделей внутрішньодержавного застосування армій США, Великої Британії в період «холодної війни» з акцентом на інституційну еволюцію, цивільно-військові відносини та дотримання конституційних норм демократичного суспільства;

- введено до наукового обігу значний масив маловідомих історичних джерел, архівних документів розвідувальних служб та силових структур досліджуваних країн, зокрема Конгресу США, Центрального розвідувального управління, Міністерств оборони США, Великої Британії та Франції;

Удосконалено та доповнено: концептуальні засади використання збройних сил та основні тенденції трансформації парадигми їх застосування для вирішення внутрішньодержавних проблем в демократичному суспільстві;

- підходи до визначення основних напрямів аналізу специфіки й динаміки залучення збройних сил до реагування на актуальні внутрішні загрози, такі як: масові заворушення, сепаратизм, тероризм, економічна дестабілізація, організована злочинність, незаконна міграція.

- напрямки трансформації внутрішніх функцій збройних сил та відповідного правового удосконалення регулювання і посилення міжвідомчої взаємодії силових структур у зв'язку з появою нових гібридних та воєнних загроз внутрішній безпеці країн;

- обґрунтування історичної необхідності формування безпекової доктрини внутрішнього застосування армії в Україні на основі стандартів країн НАТО, принципів демократичного контролю та поваги до прав і свобод громадян.

Дістали подальшого розвитку: методологічні основи дослідження джерельної бази використання армій провідних країн світу у вирішенні внутрішньодержавних безпекових завдань;

- визначення національних особливостей застосування збройних сил провідних країн світу у нейтралізації внутрішніх загроз, пов'язаних із стримуванням нелегальної імміграції;

- аргументація залежності ефективності застосування армії для вирішення внутрішніх безпекових завдань від рівня суспільної підтримки та правового регулювання;

- викриття злочинів тоталітарного та авторитарного режимів колишнього СРСР з використанням збройних сил;

- обґрунтування політико-етичних засад допустимого втручання збройних сил у цивільне життя демократичного суспільства під час здійснення терористичних актів, масштабних заворушень, міграційних криз чи епідеміологічних надзвичайних ситуацій;

- аргументація зростання ролі збройних сил у забезпеченні стійкості демократичних держав до гібридних і багатовимірних загроз та характеристика ролі армії, на яку в сучасному світі покладені не лише функції оборони, але й виконання силових та несилових завдань із забезпечення внутрішньої безпеки та стабільності держав.

Структура та обсяг дисертації виконані з урахуванням мети та завдань дослідження. Обсяг основної частини дисертації 212 сторінок, додатки на 5 сторінках. Список використаних джерел складає 503 найменування, викладений на 58 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 288 сторінок.

Робота складається з наступних частин: анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури, додатків.

Розділ 1. Історіографія проблеми, джерельна база та методологія дослідження (досліджено стан наукової розробленості теми, джерельну базу, історіографію та розкрито методи, які були застосовані для отримання наукових результатів).

Розділ 2. Особливості демократичних та недемократичних підходів застосування збройних сил провідними державами світу в умовах «холодної війни». (На основі порівняльного аналізу моделей США, Великої Британії та СРСР продемонстровано, що провідні країни, незалежно від політичного режиму, використовували збройні сили для виконання нетрадиційних завдань, таких як придушення громадських заворушень. Продемонстровано, що

ефективність застосування армії у внутрішніх справах визначалась не лише технічною спроможністю чи чисельністю, а передусім — механізмами державного контролю, розподілу відомчих функцій, правовим регулюванням та легітимністю в очах суспільства. У довгостроковій перспективі, стабільність і політична стійкість залежали від здатності держави зберігати армію як професійну, політично нейтральну інституцію, а не як інструмент примусу в руках влади).

Розділ 3. Трансформація завдань збройних сил у забезпеченні внутрішньої безпеки постбіполярного періоду. (Встановлено, що після завершення «холодної війни» відбулася глибока трансформація внутрішніх функцій збройних сил провідних держав, зумовлена появою нових типів загроз — міжнародного тероризму, масових міграцій, пандемій, гібридних форм агресії РФ ЗС дедалі активніше залучаються до завдань, традиційно притаманних цивільним органам. У відповідь на зростаючу складність внутрішніх викликів, провідні держави запровадили процедурні рамки взаємодії між армією та цивільною владою, що дозволяють чітко регламентувати умови, обсяг і межі застосування збройних сил у цивільній сфері. Адаптація нормативної бази залишає в силі принципи внутрішнього залучення армії як резерву цивільних сил, коли масштаби загроз перевищують можливості останніх. Зростають вимоги щодо дотримання політичної нейтральності та прав людини. Випадок України показав, що початковий курс на демілітаризацію внутрішніх функцій армії у 1990-х рр. був змінений. У 2014 р. відбувся перегляд правових підходів щодо застосування ЗСУ всередині держави, що засвідчило поступове наближення ЗСУ до західної моделі здатної до міжвідомчої взаємодії, але актуальним залишається завдання подальшої деталізації підстав, порядку та обмежень участі ЗСУ у внутрішній безпеці з урахуванням демократичних стандартів в умовах розвитку гібридних загроз).

7. Теоретична та практична значимість дослідження полягає в тому, що дослідження має теоретико-метологічне значення для осмислення актуальних історичних процесів, прикладне значення для істориків та фахівців у сфері національної безпеки, а також спрямоване на удосконалення системи внутрішньої безпеки держави та прогнозування загроз в контексті нових геополітичних викликів. Його результати можуть бути корисними для діяльності науково-дослідних установ, аналітично-експертних центрів, а також у процесі розробки навчальних програм з історичних дисциплін у вищих військових навчальних закладах, стати доповненням для узагальнюючих праць із історії сучасних конфліктів.

Викриття карально-репресивної природи застосування радянської армії, як інструменту контролю та примусу, виконує важливу суспільно-історичну функцію з подолання радянської тоталітарної спадщини, відновлення

історичної правди та руйнації деструктивних пропагандистських наративів РФ.

Дослідження закладає історичне підґрунтя для створення моделей оперативного реагування на внутрішні виклики за участю армії із урахуванням міжнародного досвіду, зокрема у межах безпекових ініціатив, таких як проєкт «NATO Multiple Futures 2030». Висновки дослідження можуть слугувати основою для публічного обговорення розширення ролі армії в демократичному суспільстві, критичному переосмисленню історичного досвіду і впровадженню нових демократично легітимних моделей цивільно-військових відносин.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, та внесені у методичні розробки навчальних дисциплін: «Розвиток армій та військової справи у ХХ – на початку ХХІ ст.», «Політологія та соціологія», «Історія війн та воєнного мистецтва» (Акти впровадження кафедри воєнної історії факультету бойового застосування військ від 27.11.2024 р. та Кафедри гуманітарних наук Інституту морально-психологічного забезпечення від 27.11.2024 р.) .

Пропозиції та рекомендації дослідження використані у підготовці історико-аналітичних матеріалів та у проведенні тематичних заходів з проблем національної безпеки Інформаційного агентства, Центра інформаційних ресурсів та Центральної телерадіостудії Міністерства оборони України (Довідка Управління масової інформації Міністерства оборони України №2535/882 від 23.12.2024 р.)

8. Основні положення та висновки проведеного дослідження висвітлені у десяти наукових публікаціях:

Статті в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Історичний досвід Збройних сил Великої Британії у боротьбі із внутрішньодержавним тероризмом. *Південний архів (історичні науки) : збірник наукових праць*. 2023. Вип. 44. С. 11-18. DOI: 10.32999/ksu2786-5118/2023-44-2 (висвітлює отримані нові наукові результати 3 розділу).

2. Історичний досвід застосування збройних сил США у вирішенні міграційних проблем у роки холодної війни. *Військово-науковий вісник*. 2023, Вип. 39: С. 111-125. DOI: 10.33577/2313-5603.39.2023.111-125 (висвітлює отримані нові наукові результати 2 розділу).

3. Роль збройних сил США у розв'язанні кубинської імміграційної кризи 1994 року. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 1 Вип. 7. С. 732–742. DOI: 10.52058/2786-6165-2023-1(7)-732-742 (висвітлює отримані нові наукові результати 3 розділу).

4. Особливості використання збройних сил США для стримування незаконної імміграції під час президентства Дональда Трампа (2017–2021). *Новітня доба*. 2023. Вип. 11. С. 195-206. DOI: 10.33402/nd.2023-11-195-206

(висвітлює отримані нові наукові результати 3 розділу).

5. Танки «Абрамс» у Вейко – чому і як збройні сили США були застосовані у протистоянні з тоталітарною сектою «Гілка Давидова». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 65. Т.2. С.45-51. DOI:10.24919/2308-4863/65-2-5 (висвітлює отримані нові наукові результати 3 розділу).

6. The US Armed Forces Scientific Institutions in Countering the COVID-19 Pandemic. «*Theory and Practice*» *Pomeranian University in Słupsk*. Słupsk, 2022. Vol 12. P. 163-178. DOI: 10.34858/SSTP.1.2022.10. (висвітлює отримані нові наукові результати 3 розділу).

Статті, які додатково відображають результати дослідження:

1. Гусев В.І. Мазурін О.В. Збройні сили України у вирішенні нагальних внутрішньодержавних проблем. *Ефективність державного управління*. 2003. Вип. 3. С.154 -160. (авторський внесок 50% - дослідження періодики, систематизація, формування висновків), (висвітлює отримані нові наукові результати 1 та 2 розділів).

2. Гусев В.І. Мазурін О.В. Збройні сили СРСР у вирішенні внутрішньодержавних проблем наприкінці існування Радянського союзу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2003. № 474. С.102-109. (авторський внесок 50% - пошук, систематизація, дослідження нових джерел щодо випадків застосування збройних сил, формування висновків) (висвітлює отримані нові наукові результати 2 розділу).

3. Гусев В.І. Мазурін О.В. Боротьба з тероризмом як нове завдання збройних сил деяких розвинених країн світу. *Наукові записки Національного університету «Острозька Академія»*. 2004. Вип. 4. С. 506-514. (авторський внесок 70% - пошук і аналіз закордонних джерел, аналіз змін законодавчої бази, формування висновків), (висвітлює отримані нові наукові результати 1 та 3 розділів).

4. Мазурін О.В. «Соціальна роль» чи внутрішні функції: Збройні сили СРСР у 80-90-х роках ХХ ст. *Військово-науковий вісник*. 2003. Вип. 5. С.141 - 149. (висвітлює отримані нові наукові результати 2 розділу).

9. Недоліки дисертації:

Доцільно здійснити систематизацію нормативно-правових засад порядку використання Збройних Сил за окремими критеріями, враховуючи трансформацію парадигми їх застосування для вирішення внутрішньодержавних проблем у демократичному суспільстві.

Авторські пропозиції щодо напрямів внутрішнього застосування армії в Україні, розроблені на основі досвіду провідних демократичних країн, доцільно представити у вигляді додатку до роботи у форматі таблиці з визначенням порядку застосування збройних сил залежно від типу безпекової загрози

У дисертації трапляються поодинокі стилістичні, синтаксичні та орфографічні помилки.

10. Гриф дисертації «нетаємно» надано вірно. Інформація з обмеженим доступом, що містить державну таємницю, у роботі не міститься.

УХВАЛИЛИ:

1. За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованості, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Мазуріна О. В. відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 та оформлена у відповідності до вимог наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (із змінами), а її обсяг та зміст відповідає вимогам освітньо-наукової програми за спеціальністю 032 Історія та археологія. Повнота та виклад основних наукових положень дисертації у наукових публікаціях здобувача, відповідає вимогам пунктів 8, 9 постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» та іншого чинного законодавства у питаннях, що стосується. У дисертації та наукових публікаціях здобувача не виявлено ознак академічного плагіату.

2. Рекомендувати дисертацію Мазуріна О. В. до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

3. Рекомендувати вченій раді Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного утворити разову спеціалізовану вчену раду для розгляду дисертації Мельника В.В. у наступному складі:

Голова разової спеціалізованої вченої ради: доктор наук з державного управління, професор працівник ЗС України КАЛЯЄВ Олександр Анатолійович, завідувач кафедри гуманітарних наук Інституту психологічної підтримки персоналу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Рецензент: кандидат історичних наук, доцент, працівник ЗС України КОГУТ Петро Володимирович доцент кафедри гуманітарних наук Інституту психологічної підтримки персоналу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного;

Рецензент: кандидат історичних наук, доцент, працівник ЗС України ТРОФИМОВИЧ Лілія Володимирівна доцент кафедри гуманітарних наук Інституту психологічної підтримки персоналу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного;

Офіційний опонент: доктор наук з державного управління, професор РАДЧЕНКО Олександр Віталійович професор кафедри публічного управління та адміністрування навчально-наукового інституту прикладної економіки, управління і бізнесу ім. Г. Е. Вейнштейна Одеського національного технологічного університету;

Офіційний опонент: доктор політичних наук, професор БУЧИН Микола Антонович, професор кафедри політології та міжнародних відносин Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка», заступник директора (декан базової вищої освіти) Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка».

Результати голосування присутніх на засіданні за затвердження висновку: за 24, проти – немає, утрималися – немає.

В тому числі фахівців, які мають науковий ступінь зі спеціальності: за 11, проти – немає, утрималися – немає.

Секретар структурного підрозділу
Кандидат історичних наук

Наталія КРАВЕЦЬ

(повне найменування, науковий ступінь, вчене звання, підпис, ініціали, прізвище)

«10» 04 2025 р.

Керівник структурного підрозділу
Завідувач кафедри гуманітарних наук Інституту психологічної підтримки персоналу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Доктор наук з державного управління, кандидат історичних наук, професор
працівник ЗС України

Анатолій КАЛЯЄВ

(повне найменування, науковий ступінь, вчене звання, підпис, ініціали, прізвище)

Підпис Каляєва А. засвідчую

Заступник начальника Національної академії
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
з наукової роботи
доктор технічних наук, професор
полковник

Володимир ГРАБЧАК

(повне найменування, науковий ступінь, вчене звання, підпис, ім'я, прізвище)

«10» 04 2025 р.